

Ünite 3: Türkiye’de Meşrutiyet Dönemleri

I. Meşrutiyet Dönemi’nde Siyaset

1876 yılında Kanun-i Esasi ile birlikte Türk siyasetinde yeni bir dönem açılmıştır. Bu dönemde Osmanlı Devleti, İslam Dinini resmi din olarak kabul etmiş, okullara din dersi konulmuş, hükümdara ahkâm-ı şer’iyyeyi yürütme görevi verilmiş, Şehüislam devlet örgütü içerisine alınmış, adli yasama kurumlarının yanında şer’i mahkemelere de yer verilmiş, Ayan Meclisinin görevleri arasına İslami ilkelere aykırı yasaların reddedileceği maddesi konulmuş ve padişah İslam’ın koruyucusu olarak kabul edilmiştir.

Bu dönemde Osmanlıcılığın yanı sıra, batılı devlerin takip etmiş oldukları emperyalist politikaların etkisi sonucu İslamcılık politikası da insanlar arasında kabul görmeye başlamıştır. Aslında İslamcılığın temelini Osmanlı Devletindeki iç ve dış dinamiklerden daha çok, İslam dünyasının genelinde hâkim olan olumsuz şartlar belirlemiştir. Bu politika, zamanın şartları çerçevesinde Arap yarımadası, Mısır, Suriye ve Yemen’deki Arap milliyetçi akımlarına karşı geliştirilmiş ve bölge devletlerini birleştirmeye çalışan bir siyasi akımdır. Ancak bu süreç içerisinde diğer yandan batılı devletlerin Osmanlı Devleti üzerinde izlediği emperyalist politikaların Cezayir, Kırım, Kıbrıs, Tunus ve Mısır gibi Akdeniz ve Karadeniz’deki önemli bölgelerin kaybedilmesine neden olmuştur.

Bu dönemde İngiltere’nin özellikle Ortadoğu’da hâkim olduğu yeni yerler, II. Abdülhamid’i denge politikası izlemeye yöneltmiştir. Bu politikanın izlenmesiyle Osmanlı Devleti, Osmanlı halkının yanında halifelik görevini üstlendiği İslam dünyasına da Osmanlı Devleti’nin Avrupa’dan bağımsız politika takip ettiği görülmüştür. II. Abdülhamit’in Osmanlıcılık dışında İslamcılık politikası gütmemesinin bir başka sebebi de, devlet içerisinde yaşayan azınlıkların Osmanlıcılık politikasından duyduğu rahatsızlıktır.

II. Abdülhamit Devri İslamcılık politikasını üç ana hedef etrafında özetlemek mümkündür. Bunlardan biri, Osmanlı Müslüman tebaasını “İslam” bayrağı” altında toplamak, diğeri dış ülkelerde yaşayan Müslümanların halifelik makamı etrafına toplanmasını temin ederek mevcut problemlerin çözümünde karşılıklı destek ve yardımın temini, bir diğeri ise Sünnilik ve Şiilik arasında bir yakınlaşma sağlayarak Ortadoğu’daki batılı devletlerin planlarını sonuçsuz bırakmaktır.

II. Abdülhamit, iktidarının ilk günlerinden itibaren batıda yaşanan teknolojik gelişmeleri yakından takip etmiş ve desteklemiştir. Bu dönemde 30bin km’den fazla telgraf hattı çekilmiş, Yemen, Hicaz, Ege ve Akdeniz’deki adalara kadar telgraf hatları ulaştırılmış, mors işaretleri Türkçe’ye uyarlanmış, son model telgraf makineleri getirilmiş ve telgrafçılık öğrenimi için Fransa’ya öğrenci gönderilmiştir. Çağın en gelişmiş teknolojik araçları sayesinde İslam dünyası gelişmelerden daha kısa sürede haberdar olmuştur.

Haberleşmenin kolaylaşması sonucunda, Afrika’nın Fransızlar tarafından işgal edilmesi Osmanlı toplumunu yakından ilgilendirmeye başlamış ve II. Abdülhamit bu bölge ile ilgilenmeye başlamıştır. Bir süre sonra bu durum Afrika’da yaşayan Müslüman toplumlarının II. Abdülhamit’e sempati duymaya başlamışlardır.

Afrika kıtasının yanı sıra II. Abdülhamit batının alternatifi olarak görülen Japonya ve Avrupa ülkeleri ile de çeşitli ilişkiler kurmuştur. Bu dönemde Ertuğrul gemisi ziyaret için Japonya’ya gönderilmiş, geçtiği güzergâhtaki bölge Müslümanları ile etkileşimde bulunulmuştur. Ayrıca bu dönemde öğrenim görmek üzere çeşitli alanlarda öğrenciler Almanya’ya gönderilmiştir. Daha sonraki yıllarda Balkanlar’da çeşitli imar ve bayındırlık hizmetleri götürülmüştür.

I. Meşrutiyet Dönemi’nde Eğitim ve Kültür Faaliyetlerine Genel Bir Bakış

II. Abdülhamit döneminde medreseler aynen korunurken, modern tarzda eğitim ve öğretim yapılan okulların açılmasına hız verilmiştir. Yapılan hukuki düzenlemeler ile birlikte ilköğretim kademesinde ciddi yenilikler gerçekleştirilmiştir. İlköğretim alanında gerçekleştirilen düzenlemeler şu şekilde sıralanabilir:

- İlköğretimin zorunlu hale gelmesi
- Merkez ve taşralarda ilköğretim teşkilatının kurulması
- İptidai okullarının açılması ve çoğaltılması
- Sübyan okullarına yeni usûl ve eğitimin sokulması
- Müslüman kesimin çoğunluk olduğu yerlerde ilköğretime öncelik ve ağırlık verilmesi
- Halkın maarif alanında maddi yardımının sağlanması
- Taşrada öğretmen okulları yani darulmualliminlerin açılması

Bunların yanında ülkedeki farklı dinsel inanışlardaki toplumların din ve inanışlarına ilişkin öğretim yöntemi ve biçimine dokunulmaması kararı alınmış ve öğretim işini ilgili kanuna uymak şartıyla her Osmanlı vatandaşının genel ve özel öğretim yapmasına izin verilmiştir.

Bu dönemde ayrıca çeşitli alanlarda öğretim yapan eğitim kurumlarında niceliksel olarak artışlar görülmüş, batıda yaşanan yeni gelişmelere ve Osmanlı devletinin izlediği politikaya paralel olarak niteliklerinin geliştirilmesi ve yenilenmesi çalışmaları hız kazanmıştır.

Osmanlı eğitim politikası hem Osmanlı ve İslam geleneğine hem de Batı eğitim anlayışının modernliğine dayandırılmıştır. Bu iki geleneği birleştirme süreci çok daha fazla anlaşılabilen bir karışım yaratarak her ikisini de başkalaştırmıştır.

II. Abdülhamit döneminde ciddi ekonomik sıkıntılar içinde bulunulmasına karşın, eğitime yapılan yatırımlar ve gerçekleştirilen seferberlik Osmanlı Devleti'nin eğitim ve öğretimi ne kadar ciddiye aldığını göstermektedir.

Bu dönemde 1879 yılında yapılan düzenlemeyle Milli Eğitim Bakanlığı ve YÖK'ün görev ve sorumluluklarını taşıyan Maarif Nezareti teşkilatı, günümüzün eğitim teşkilatının temelini oluşturmuştur.

Bu dönemde bir başka dikkat çeken olayda yükseköğretim kurumlarının sayısında yaşanan artışlar olmuştur. 1876 yılında mevcut olan İdadi sayısı 6 iken, 1908'de bu sayı 55'i bulmuş ve devletin ihtiyaçlarına göre çeşitli alanlarda İdadiler kurulmuştur.

Bunların dışında bu dönemde sadece İdadilerin değil, Subyan mektebi, iptidai, Darül-muallimlerin sayısında da artış gözlenmiştir. Ayrıca bu dezavantajlı grupların eğitime yönelik çalışmalarında varlığı görülmüştür.

Bütün bu gelişmelere karşın ekonomik ve siyasi sebeplerden dolayı II. Abdülhamit eğitim ve öğretim ile ilgili tüm planlarını hayata geçirememiştir.

II. Abdülhamit'in eğitim alanındaki yaptığı çalışmalar bir yandan devletin sınırları içindeki Müslümanları bir çatı altında birleştirmek amacıyla İslamcılık politikası izlediğini gösterirken, diğer taraftan da Türkçeyi önemseyerek kültür milliyetçiliği yaptığını göstermektedir.

II. Meşrutiyet Dönemi Seçimleri ve Meclis-i Mebusan Çalışmaları

Bu dönemde 1908,1912,1914 ve 1919 yıllarında genel seçimler yapılmıştır. Genel seçimlerle oluşan Meclis-i Mebusan 1908-1912., 1912, 1914-1918 ve 1920 dönemlerinde faaliyet göstermiştir. 1908 yılında faaliyet gösteren Meclis-i Mebusan, 31 Mart Vakası sonrası çalışmalarına ara vermek zorunda kalmıştır. Daha sonra çıkan isyan meclise de yansımış, isyanı bastırmak için Mustafa Kemal'in (Atatürk) bulunduğu Hareket ordusu isyanı bastırmak üzere İstanbul'a yürümüştür. Yaşanan olaylardan sonra, isyanın sorumlusu olarak II. Abdülhamit gösterilmiş ve tahttan indirilmiş, yerine ise kardeşi Reşat (V. Mehmet) geçirilmiştir. Bu durum aynı zamanda İttihatçıların bir zaferi olarak nitelendirilmektedir.

II. Meşrutiyet döneminde 1876 anayasasındaki düzenlemelerde sonra Meclis-i Mebusan artık etkisiz bir

organ olmaktan çıkıp, devlet kararlarının tartışıldığı ve önemli kararların alındığı bir organ haline gelmiştir. Bu dönemde de hâkimiyetin millete ait olduğu hususu özellikle vurgulanmıştır.

1912 seçimleri tam anlamıyla ilk çok partili seçim olma özelliğinin yanında erken genel seçim özelliğine de sahiptir. İttihat ve Terakki Partisi ile Hürriyet ve İtilaf Partileri diğer partilerle ittifak halinde seçimlere katılmıştır.

1914 yılındaki seçimlere sadece İttihat ve Terakki Partisi katılmıştır. II. Meşrutiyet döneminin en uzun soluklu meclisi hu meclis olmuştur. Bu dönemde 1908 ve 1912 yıllarında olduğu gibi feshedilerek sonlanmıştır. Bu dönemde mebuslar mesailerin büyük çoğunluğunu 1. Dünya Savaşı nedeniyle bütçe, harp ödeneği, askere alımlar ve askerlerin durumları gelmiştir. Bu dönemde de hâkimiyetin millete ait olduğu hususu özellikle vurgulanmıştır.

1912 seçimleri tam anlamıyla ilk çok partili seçim olma özelliğinin yanında erken genel seçim özelliğine de sahiptir. İttihat ve Terakki Partisi ile Hürriyet ve İtilaf Partileri diğer partilerle ittifak halinde seçimlere katılmıştır.

1914 yılındaki seçimlere sadece İttihat ve Terakki Partisi katılmıştır. II. Meşrutiyet döneminin en uzun soluklu meclisi hu meclis olmuştur. Bu dönemde 1908 ve 1912 yıllarında olduğu gibi feshedilerek sonlanmıştır. Bu dönemde mebuslar mesailerin büyük çoğunluğunu 1. Dünya Savaşı nedeniyle bütçe, harp ödeneği, askere alımlar ve askerlerin durumları üzerine yapmışlardır. Ayrıca bu dönemde batılılaşma adına Miladi Takvim 'de kabul edilmiştir.

Bu döneme İttihat ve Terakki Cemiyeti damgasını vurmuştur. Bir önceki dönemde olduğu gibi eğitim ve sosyal hayata ilişkin ciddi düzenlemeler yapılmıştır. Bunun yanında orduyu modernleştirme çalışmaları da yapılmıştır.

Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu zor durumdan kurtulmak için Osmanlılık ve İslamcılık fikir akımlarının yanı sıra dünyada meydana gelen gelişmelerin Osmanlı Devleti'ne etkisine paralel olarak Türkçülük ve Batıcılık fikir akımları da taraftar toplamayı başlamıştır.

Millileşme üzerine çalışmalarını gerçekleştiren İttihatçılar, milli bir ordu kurma çabasına içine girmişlerdir. Ayrıca dönem hükümeti yabancılara verilen imtiyazları kaldırmış ve yerli sanayi ve tarımın gelişmesi için bir dizi reformlar gerçekleştirmiştir. Ancak 1. Dünya Savaşı her alanda etkisini göstermiş ve hükümetin yaptığı çalışmalarda ülkenin içinde bulunduğu durumu iyileştirmeye yetmemiştir.

II. Meşrutiyet döneminde yaşanan gelişmeler daha sonra ilan edilecek Cumhuriyet dönemi ideolojisini şekillendirmeye etkisi olmuştur. İlk defa tam anlamıyla çok partili sistem bu dönemde tecrübe edilmiştir. Bunun yanında bu dönemde üzerinde durulan milletin egemenliği fikri çağdaş Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasına da sirayet etmiştir.

Adım Adım Dünya Savaşına

Bu dönemde Osmanlı Devleti Trablusgarp Savaşı ile Afrika'yı, Balkan Savaşları ile de Balkanları kaybetmiştir. İtalya'nın Trablusgarp'ta yaşayan İtalyanlarının Osmanlı Devleti tarafından maruz kaldıkları durumu bahane göstererek, Osmanlı Devleti'ne İtalya tarafından savaş ilan edilmiştir. İtalya, Derne, Bingazi ve Tobruk'ta güçlü bir Osmanlı direnişi ile karşılaşmış ve iç kesimlere ulaşamamıştır. Ancak aynı zamanda Balkanlarda da savaş halinde olan Osmanlı Devleti, bu bölgedeki başarılı subaylarını geri çağırma durumunda kalmış ve başarılı bir şekilde devam eden savunma sekteye uğramıştır. Uşi Anlaşmasıyla son bulan Trablusgarp Savaşı ile Osmanlı Devleti Afrika'daki son topraklarını da kaybetmiş olmuştur.

Diğer yandan kuzeyde Rusya'nın Panslavizm politikası Balkanlardaki Slav kökenli vatandaşları harekete geçirmiştir. Bulgaristan başta olmak üzere Sırbistan, Yunanistan ve Karadağ Osmanlı'dan ayrılmak için ittifak yapmışlardır. Burada da Trablusgarp'tan ciddi bir yara alan Osmanlı Devleti zayıf yakalanmış ve güçlü bir direniş gösteremeyerek 1. Balkan Savaşlarını kaybetmiştir. Hatta birçok yer tek kurşun sıkılmadan kaybedilmiştir. Osmanlı'ya karşı ittifak yapan Balkan kuvvetleri, Osmanlı'yı Çatalca bölgesine kadar geri

çekilmesine yol açmıştır. Tüm Rumeli elden çıkmış, Arnavutluk bağımsızlığını ilan etmiştir. Savaş sonunda imzalanan Londra Anlaşması ile Osmanlı Devleti Balkanlarda topraklarını kaybetmiştir. Ayrıca bölgede yaşayan yüz binlerce Müslüman göç etmek zorunda kalmıştır.

Balkan devletlerinin kendi aralarında toprak paylaşımı konusunda anlaşamamaları neticesinde çıkan II. Balkan Savaşlarında Osmanlı Devleti kaybettiği Edirne, Kırklareli ve Dimetoka'yı, savaş sonrasında imzalanan İstanbul Anlaşması ile geri almıştır. Ancak anlaşmaya göre Girit de Yunanistan'a bırakılmıştır.

Trablusgarp ve Balkan Savaşlarında alınan üst üste yenilgilerin yarattığı etkiler, I. Dünya Savaşı sonrası ortaya çıkan manda ve himaye arayışlarına da zemin teşkil etmiştir.

